VASSALLI AND HIS TIMES A. CREMONA
CREMONA

LIL MALTA

(GĦANJA) (1)

Għalkemm ġejt minn art sabiħa,
Art li tħaddar ma' kull żmien, (2)
Art li minnha saret qalbi,
Li nġib miegħi kullimkien,
Daqs il-għasel sibtek ħelwa,
Bint il-baħar, bint ix-xemx:
Malta, Malta, warda bħalek,
Sbejħa u żgħira, ngħid li m'hemmx.

L-isfa sema l-għata tiegħek,
Ħżiemek ikħal daqs in-nir,
L-ajru jtuqek, bard ma jaħqrek,
Art ħanina, omm tal-fqir.
Malta, Malta, ż-żmien fuq sidrek
Kiteb l-egħżeż tifkiriet:
M'hux għalxejn għalik iġġieldu
Ġnus minn l-ibgħad żminijiet.

Min ma jafx il-qalb, il-fehma
Ta' l-ulied li ïnt rabbejt?
Min ma jafx dik l-Emna mqaddsa
Li bħal sejf tan-nar żammejt?
Malta, Malta, s-swar li ħammru
B'demm uliedek għalenin,
Qatt ma jinżgħu mill-ġmiel tagħhom,
Rebħu 'l-għadu, jirbħu s-snin.

Dun Karm.

(1) Din il-Għanja ta' Monsinjur Psaila ġiet immużikata mis-surmast Karl Maria Artz u kantatha martu, is-Sinjura Jenni, fit-teatru Rjal, fis-26 ta' April li għadda.

(2) Is-Sinjura Jenni Artz, ġejja min-Norveġja u mill-Bavarja —artijiet l-iżjed sbieħ, u ma' tul is-sena dejjem iħaddru, billi x-xmajjar u l-lagi jinsabu bir-rfus.

IL-KASTELL SANT'ANĠLU.

IT-TEMPJU U L-KASTELL.

L-istorja tal-Kastell Sant'Anġlu, hija mgħaqqda ħaġa waħda ma' l-istorja ta' Malta bħalma r-ruħ hi magħquda mal-ġisem. Ir-ruħ ta' Malta hu Sant'Anġlu. Ma hemmx għalhekk ġrajja ta' ħtieġa, illi Sant'Anġlu ma kellux is-sehem tiegħu, u x'sehem!

Malli l-barranin jersqu u jidħlu fil-Port il-Kbir, u jitfgħu l-ħarsa mibluha tagħhom, fuq dan is-Sur tal-għaġeb li bħalu, aktarx ma hemmx fid-dinja kif id-dur, l-ewwel mistoqsija li weħida tinbet fil-fomm tagħhom, hi aktarx din: Meta ġie mibni, u minn min? Għal din il-mistoqsija, sejjer inwieġeb.

It-twaqqif ta' dan il-Kastell, jeħodna l-ura saż-żminijiet l-iżjed qodma; jiġifieri saż-żminijiet tat-Tiri u tal-Feniċi, li dawn, sa kemm nafu, kienu l-ewlenin ġnus, li għammru f'din il-Gżira, xi 1,400 sena, qabel ma deher fid-dinja l-Feddej Alla.

Dawn in-nies, hekk kif waslu hawn, bnew fuq il-*promontorju*, li jsaltan fuq il-port ll-Kbir, Tempju iddedikat lil alla, jew lil mart alla falz, imsemmija: Melitta, imsejħa wkoll: Astart jew Astaroth; illi l-Griegi u r-Rumani, marru nbagħad igħidulha Venere, u kienu lilha jqimu, issa bħala alla ta' l-imħabba, issa tal-kummerċ u issa tan navigazzjoni.

Minn dak li ġa għedna, naħseb (kontra dawk kollha illi ikkupjaw il-kliem ta' storiku *wieħed* u għalhekk anki mitt storiku ma jistħoqqilhomx iżjed minn awtorità waħda) li Malta ħadet isimha mhux mill-kelma *Malet*, li bil-grieg ifisser għasel (għax kabel ma l-Griegi ħadu Malta, fis-sena 700 qabel Kristu, Malta kien ġa jisimha Melitta) iżda dan l-isem wirtitu mit-Tempju magħruf mill-baħrin ta' dak iż-żmien, u dak l-isem bil-mod il-mod ġie mogħti, lid-dwar tat-Tempju sa kemm fl-aħħar wirtitu l-Gżira kif iddur.

Fis-sena 700 Q.K., kif ġâ għedna, il-Griegi għalbu 'l-Feniċi u ħadulhom ukoll dil-Gżira; iżda jgħidu, li x-xtut ħallewhom lin-nies tagħna, u huma bnew u għammru l-qalba tal-Gżira, li l-lum insejħulha l-Imdina. Dawruha bis-swar, u bnew ukoll knejjes lill-allat: Appolline u Proserpina.

Is-setgħa tal-Kartaġiniżi, xterdet mal-Mediterran u dawn wara li għakksu 'l-Griegi u 'r-Rumani, fis-sena 480 Q.K. ħakmu l-Gżejjer tagħna; u billi bejn il-Maltin u l-Kartaġiniżi kien hemm

,£i uien u fit-twemmin, qablu wi$_{sq}$
Uenmi ukoll fiU> J t.Xempju ta'Melitta, ki$_{en}$
hh «* ĦR "VH indu jobsor. ^ t tal-GZIRA T A'
'ne« ^ a ' ,-aħhar rebħa tar-Rum.m, kontra
W ' A ; Gvora" ġagħlet 1i cim .l-Gz.ra kontra
"trifiU" 2I \ ^ar-'Rmnani; n t-Temp,u. allura ta'
¦Kartaft"nl"' tingħaqad niar ix fempju ta Gunone u
^Sfe Bħi wsem ,al-Marsa
'"mn f'^ 1 r-.r.m il-Kbir Oratur, jistqarru
Ik'tVni""8 tH, FieS"' ., ,-Ordni ta' Malta u awditur
An.onio Quimin° st.onku ra b·għajnejh> xj
,, G,an M«.n, Gsle-Ad m U 5 3 ^ FibMu?w u,
fdal U'dan „- emp.u, • *. ta·dan lt-tempju.
BeH. hennn U.a . medaljU *f$St J ^ ^
Min majafx .11. 0»«« ' u mhux biss djar
beffa jibdew iitwaqqfu ħafn. darm . d ^
ffiV^S. ta « WrMJ0j

it-Temuju F'dawk iż-żminijiet ukoll, bħal m atgħarrafna l-.sknttura u l-ġrajja ia' ġnus ohra, ma' ġenb it-Tempju aktarx kienu iwaqqtu ornjiet jew kastein.

Wara t-trijonf ta' Kostantimi, Malta għalkemm taħt ir-Ru-nani, ma kinitx iżjed taħt il-ħakma ta'-Imperji ta' l-Oċċidenħ żda ta'1-Orjent, u aktarx fis-sena 828 W.K. għan-naħħa tax-xatt, B-ponta tal-lsien li jàti għall-baħar, ġie mibni mill-maltin,—allura msara sa mis-sena 58 wara Kristu, u minn Kustantinu mogħtija ħlhom il-lilx-nà tat-Twemmin Nisrani—Torri, jew Kastell im-jaqqas ghal biex iħares ujilqa' 1-assalti tal-furbani, li,bħaia ġrati kienu mlew u niġġsu kollu kemm hu 1-Mediterran.

»мp?«Tt 87i°: Sk0nd "^onika Gharbija Kartaġiniża, M»Ha Satb r n KFRCJN is,Saraċini; u dal-Kastell kien minnho*

J'Sġ*u*raf,
(Ussokta.)

Kan. 0. M. Farrugia

ID-DUD U L-MARD.

*Ntbdetv inġibu laħt din ir-ras lewwel bicċa mW4 • * , tdabib H fuq rd-dud u tdixrid t a l Z T ^ ħtieġa u V tagħlim kbir$_{t}$ inħafru lil$_{Harr}$1 u Z 1 bid-dehwa kollħa bie$_{X}$ dak li jaqraw J s w i e L t ' Z*

ID-DUBBIEN.

Id-dubbien barra milli hu moqżież ujdejjaq, huwa wkoll dud ta biza għa saħħitna għax miegħu jġorr id-dud tal-mard. Għal hekk 1-ewwel ħaga 1, għandna nagħmlu biex nilqgħu ruħna hi li kemm jista jkun innaqqsu 1-kotra tad-dbieben

Minn Mejju Lquddiem, ngħidu aħna sal-ħarifa, il-għadd tagħhom jiżdied bl-eluf ta' l-eluf.

Hekk kif tibda tieħu xiftit tas-sħana, għall-ħabta ta* Marzu beda^ għall_ħaDta ta> April; Listaġun tat-tnissil tagħhom ikun

Id-dubbiena tbid mal-100 saI-150 bajda f'daqqa.

Raw u qiesu lijekk dubbiena tbid, nghidu aħna fil-15 ta' Apnl, mal-120 bajda, dikid-dubbiena 1-waħda fl-aħħar ta' Set-tembru tkun nisslet mal-5,598,720,000,000 dubbiena. Dawn id-dubbiniet kollha, jekk wieħed igħaqqadhom ujrosshom flimkien, lagħmlu bħal kaxxa liminn kull ġenb tkun iġġib il-qjies ta' S qasab u sitt ixbar (20jarda Ingliża); u dana bissjekk kemm-il clarba dinid-dubbiena tiġi litmut wara litkun għamlet u xeħtet ewwel għanqud bajd. Inniia d-dubbiena tarġa' tbid darbtejn jew thet darbiet iżjed, ukoll barra minn dawn ix-xorta ta'gzuz ta' bajd li semmejna.

Bix-xorti lid-dubbien għandhom 1-egħdewwa tagħhom maħ-luqin għalihom, sewmatu! it-tfesdiq (*) tagħhom kemm ukoll ln'ta jrabbu 1-ġwienaħ u jtiru.

Imma b'dawn 1-egħdewwa koilha ligħandhom, kull sajf aħna mnsabu mpestati bihom b'kotra kbira ta'bla għadd.

Id-dubbien iġorr miegħu 1-mard: ħaġa żgħira biex nifhmu kll> ghax kullħadd jafid-drawwiet tagħhom. Il-mard ta' IhOr

(*) Mita l-bajd isir bħal dudu tax-xagħat.